

It is established that Kandel's methodology consists of four parts, namely: problem identification; explanation and interpretation; comparative analysis; formulation of the principle and development of the philosophy of education.

It is found that the method proposed by G. Bereday consists of two parts: country and comparative.

It is proved that the structure of comparative-pedagogical research of H. Noah and M. Ekstein consists of the following steps: identification of the problem, which causes the corresponding data; formulating previous hypotheses in the form of judgments about the relationship between two or more variables; defining concepts and indicators such as "openness" in education; selection of objects for study; data collection; data processing; attracting results to validate hypotheses and formulate a theory that will make the judgments correct and accurate.

The three-stage process of organizing a comparative study of Arnold Anderson is presented, namely: defining models of interconnections between different aspects of educational systems; development of system typology, study of features of different educational systems; identifying relationships between educational, sociological, economic, and other factors.

Keywords: comparative education; essence; leading categories; pedagogical thought; science.

Одержано 01.09.2019

УДК 371.32

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2019.74.196680>

ОЛЬГА ЦИБУЛЬКО

ORCID: 0000-0003-1297-5465

(*Мариуполь*)

Place of work: Mariupol State University

Country: Ukraine

Email: ostsybulco@ukr.net

ДУХОВНІ ОРІЄНТИРИ ЛЮДИНИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ

У статті проаналізовані питання, пов'язані з духовністю, насамперед з духовно-моральним розвитком особистості. Проблема духовності є важливою, оскільки сьогодні аналізуючи психологічний стан українського суспільства, можна стверджувати про наявність духовної кризи. Це пояснюється тим, що кожна сфера суспільного життя в значній мірі впливає на емоційний стан індивіда, зокрема деструктивний. Тому, подібна ситуація викликає необхідність аналізу духовних орієнтирів людини в педагогічній науці.

З'ясовано, що безперервна наявність духовного аспекту в ідеологічній, інтелектуальній, культурній сфері пояснюється тим, що проблема духовності не має єдиного тлумачення. Оскільки, різні визначення духовності ґрунтуються на світоглядних позиціях їхніх авторів, це і створює дискусію щодо розуміння духовності. Подібні явища вказують на те, що емоційне сприйняття сутності духовності зумовлене нескінченним розмаїттям особистісних пристрастей й вподобань. Подібну тенденцію можна пояснити тим, що духовність є філософською і релігійною категорією, яка з часом інкорпорується педагогікою.

Установлено, що «духовність» – це складний багатограничний процес, який характеризує внутрішній світ людини і виявляє себе через моральність, збереження чистого сумління, безкорисливість, відповідальність, служіння людям через добродіяння, ввічливість у стосунках. Духовність можна розглядати і як внутрішнє життя суб'єкта, його почуття, думки, погляди, стосунки, що спрямовані на усвідомлення та засвоєння Істини, Добра і Краси. Духовність формує моральні орієнтири людини, та через самовдосконалення сприяє збагаченню внутрішнього світу. У свою чергу, згідно з сучасними визначеннями, під духовністю слід розуміти інтегровану здатність особистості, яка виявляється у потребі жити, творити у відповідності з ідеалами істини, добра, краси. Духовність розглядається як показник людських взаємовідносин, морально-естетичної та громадянської позиції, здібності до співчуття, співпереживання, милосердя.

Духовність це глибинна сутність людини, що визначає її як особистість. Людина є духовною остільки, оскільки приймає абсолют як власний суб'єктний дух. Відтак, духовність виявляється у своїй найбільшій мірі тоді, коли її носій вступає в особисті стосунки з Богом. Тоді духовність стає способом життя людини. Аналіз сенсу людського буття через категорії «дух» та «духовність» витлумачує людину через здатність до самовідтворення, через здатність самостійно обирати та формувати свою індивідуальність. Відтак, сенс духовності полягає у синтезі різноманітної діяльності людини.

Ключові слова: дух; духовність; особистість; моральні орієнтири людини; цінності; творчість; гармонійність.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У сучасній педагогіці однією з найбільш актуальних проблем є питання, пов'язані з духовністю, насамперед з духовно-моральним розвитком особистості. Проблема духовності є важливою, оскільки сьогодні аналізуючи психологічний стан українського суспільства, можна стверджувати про наявність духовної кризи. Це пояснюється тим, що кожна сфера суспільного життя в значній мірі впливає на емоційний стан індивіда, зокрема деструктивний. Тому, подібна ситуація викликає необхідність аналізу духовних орієнтирів людини в педагогічній науці.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вивченню особливостей розуміння та трактування поняття «духовність» присвячені праці Я. Турбовського, Г.П. Шевченко, О. Сухомлинської, А. Богуш, Н. Лавриченко, О. Вишневського, Т. Саннікової, Г. Авдіянц, К. Фоменко, К. Чернухи, А. Зуєва, К. Бурцевої, І. Ільїна,

О. Шрамко, С. Кримського. У науково-дослідній царині психологічні аспекти духовності вивчали Б. Братусь, В. Слободчиков, І. Бех, В. Зінченко, В. Знаков, В. Шадриков, Ж. Юзвак, А. Андрушкевич, І. Ільчева та інші.

Мета статті – окреслити трактування духовних орієнтирів людини в педагогічній науці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безперервна наявність духовного аспекту в ідеологічній, інтелектуальній, культурній сфері пояснюється тим, що проблема духовності не має єдиного тлумачення. Оскільки, різні визначення духовності ґрунтуються на світоглядних позиціях їхніх авторів, це і створює дискусію щодо розуміння духовності. Подібні явища вказують на те, що емоційне сприйняття сутності духовності зумовлене нескінченним розмаїттям особистісних пристрастей й вподобань. Подібну тенденцію можна пояснити тим, що духовність є філософською і релігійною категорією, яка з часом інкорпорується педагогікою.

У педагогічних працях, категорія духовності має різні визначення. Так, Г.П. Шевченко розглядає її як особливу власність особистості, а також як спосіб досягнення нею духовних цінностей. Також, Г.П. Шевченко зазначає, що «духовність особистості вміщує в собі гармонію, моральні імперативи, єдність думок і почуттів» (Шевченко, 2004, с. 3–15).

О. Сухомлинська, вважає, що духовність є складним психічним процесом самоусвідомлення особистості, внутрішнім каталізатором, усвідомленням нею сфер культури, соціалізації (Сухомлинська, 1997, с. 15). На думку, А. Богуш, духовність можна охарактеризувати як своєрідний інтелектуально-чуттєвий і емоційний стан людини, що вирізняє її з поміж інших (Богуш, 2000, с. 20).

Отже, духовність це спосіб індивідуального світосприйняття і співвідношення, що поєднується зі складним механізмом саморефлексії (визначає ставлення до себе). Відповідно до поглядів вченої, духовність є найвищим рівнем ієрархії людських цінностей і водночас становить абсолютну цінність. А. Богуш інтерпретує категорію духовності як таку, що зумовлена особистим світосприйняттям та вірою у вищий абсолют. Відтак створюється власна система цінностей, пов'язаних з моральними, особистісними, естетичними та родинними аспектами життєдіяльності людини.

«Духовність» – це складний багатограний процес, який характеризує внутрішній світ людини і виявляє себе через моральність, збереження чистого сумління, безкорисливість, відповідальність, служіння людям через добродіяння, ввічливість у стосунках. Духовність можна розглядати і як внутрішнє життя суб'єкта, його почуття, думки, погляди, стосунки, що спрямовані на усвідомлення та засвоєння Істини, Добра і Краси. (Фазан, 2017, с. 275). Духовність формує моральні орієнтири людини, та через самовдосконалення сприяє збагаченню внутрішнього світу. У свою чергу, згідно з сучасними визначеннями, під духовністю слід розуміти інтегровану здатність особистості, яка виявляється у потребі жити, творити у відповідності з ідеалами істини, добра, краси. Духовність розглядається як показник людських взаємовідносин, морально-естетичної та громадянської позиції, здібності до співчуття, співпереживання, милосердя.

У цілому, філософське тлумачення духовності передбачає відокремлення людини від тваринного світу. Подібне розуміння духовності ототожнює її з ідеальним початком, з якого зароджується творча сила, яка удосконалює і переносить людину в чистий світ, де панують любов, добро, співчуття, творчість, справедливість, свобода. Окрім цього, сучасна філософія розглядає духовність у межах розвинутої інтуїції, у можливості існувати у різних вимірах буття. Звідси ж, визначення, що пропонує розглядати духовність як категорію буття людини, яка свідчить, що воно здатне до творення і самотворення.

Відповідно до визначення духовності з філософської позиції, вона є нематеріальною, безтілесною у власному значенні; одухотвореністю, наповненною духом творчості, духом, який творить; процесом гармонійного розвитку духовних властивостей людини. Поняття духовність розкривається як певна внутрішня сила особистості, що дає їй змогу відчути себе і самореалізуватися у суспільстві, тобто усвідомити, що на основі власних переконань про красу та справедливість, істину та абсолютність життя є можливим всебічно розвивати себе.

У сучасній філософській традиції переважає розуміння духовного буття як орієнтування людини до Бога. Духовність людини не ототожнюється зі свідомістю і не вичерпується думкою, не обмежується сферою слів і висловлювань. Духовність глибше всього цього, більш могутня, багатша, значніша і більш священна. Духовна людина навчається схилитися перед Богом, шанувати саму себе, бачити і цінувати духовність у всіх і бажати творчого розкриття і здійснення духовного життя на землі.

Як філософсько-етична категорія духовність тлумачиться як ознака переходу людини у світ цінностей, оскільки, етичний бік розуміння поняття передбачає, що основною метою духовності є орієнтування людини на сферу всіх можливих чеснот. Так, в сучасній науці формулюється духовності чітка моральна основа.

Український філософ С. Кримський характеризує духовність як здатність людини розвивати себе у сфері вищих духовних цінностей. Дослідник вважає, що «духовність це еквівалент морального розуму, гуманізму, совісті, пошуку ідеалу, в якому єдність блага, істини і краси створює смисловий стрижень духовної діяльності людини» (Крымский, 1992, с. 21). Учений припускає, що духовність є змістом та сенсом буття людини, оскільки духовність завжди виступає як здатність та можливість перетворювати зовнішнє буття у етичну площину власного універсалу особистості. Водночас, неабияку актуальність має твердження філософа про те, що «на тлі нових інтерпретацій та феноменів духовності фундаментальне значення зберігає і в XXI столітті християнський Декалог і, насамперед, трійця: Віра – Надія – Любов» (Крымский, 1992, с. 21).

У філософсько-соціальному контексті поняття духовності розглядається як форма інтеріоризації в досягненні соціального досвіду, детермінаційно-імперативний компонент буття людини, імпульс, аналог і зміст її творчої місії, сукупність вражень, ідей і цінностей, як перспектива для подолання екологічних та інших глобальних проблем, можливість для людства передбачити антропологічну катастрофу, як особливість самовиховання особистості, набуття власного індивідуального образу на основі моральних цінностей, а також як умова формування монадної особистості.

Духовність розглядається як неповторність не лише індивіда, а й як неповторність нації, оскільки, на думку С.Кримського, кожен етнос є історичною особою. Мова йде про філософсько-соціальне розуміння внутрішнього світу, яке уможливить цілковиту незалежність людини від контексту і зовнішнього життя, дозволить їй залишитися тотожною собі.

Сучасна наука розглядає духовність як мірило взаємовідносин людей у суспільстві, канал зв'язку між людьми та об'єднуючий чинник людства. Окрім цього, духовність є умовою цілісного існування особистості як взаємодії внутрішнього і зовнішнього світів. Важливими філософськими ознаками духовності є творчість і гармонійність.

У довідково-енциклопедичній літературі з психології можна знайти кілька визначень духовності. Поняття духовності тлумачиться як специфічна якість людської психіки, яка характеризується системою піднесених потреб індивіда, його самореалізація на основі вищих соціальних цінностей. Також, духовність визначається як пошук, практична діяльність, досвід, засобом яких суб'єкт здійснює у самому собі перетворення, необхідні для досягнення істини, для самовизначення; духовно-практична (не утилітарна) діяльність з творення себе, самовизначення, духовне зростання.

Так, духовність відноситься до родових визначень людського способу життя, як феномен, що виступає у багатстві і багатообразності, як суб'єктивне буття, особлива реальність.

Отже, психологічним підґрунтям духовності є специфічні функції смислових утворень як основні одиниці свідомості особистості. Осмислюючи сенс духовності у становленні людської особистості акцентуємо саме на змістовній функції духовності, оскільки саме духовність надає відповіді на найбільш хвилюючі людину питання, а саме: у чому сенс життя, як розрізнити добро та зло, які критерії гарного та потворного.

Сучасні вчені розкривають поняття духовності та її особливості усвідомлювати такі почуття як любов, совість, почуття обов'язку, науки та віри, а також вказувати людині на те, що є для неї головним і найбільш цінним, давати їй те, заради чого варто жити.

Відповідно до поглядів І. Беха, індивіда необхідно розглядати всебічно, комплексно, досліджуючи фізичні і духовні риси. Зважаючи на це, поняття духовності у його працях, перш за все, пов'язано з моральними цінностями людини. Також І. Бех визначає духовність як особливий Дух, який зароджується в неї після усвідомлення нею постулатів Христа (Бех, 2003, с. 164).

Окрім цього, аналізуючи духовні цінності християнства, вчений вказує на їхню роль у визначенні того, як людина сприймає Бога, всесвіт та інших людей. У цьому контексті головна роль відводиться вірі, надії і любові.

На думку, Ж. Юзвак, духовність є своєрідним психічним феноменом – психічною якістю людини, що гармонійно поєднує специфічні особливості інтелектуальної, чуттєво-емоційної і вольової сфер психіки, завдяки яким у людській свідомості формується потреба у пізнанні всесвіту, самої себе, довколишнього світу і духовно-моральних цінностей (Юзвак, 2000, с. 6).

Окрім за це, дослідниця розуміє під духовністю спрямованість на самовдосконалення на всіх особистісних рівнях. Вчена виділяє у структурі духовності такі її компоненти, як ціннісні, пізнавально-інтелектуальні, вольові, поведінково-діяльнісні, почуттєво-емоційні, гуманістичні та естетичні.

Духовність це глибинна сутність людини, що визначає її як особистість. Людина є духовною остільки, оскільки приймає абсолют як власний суб'єктний дух. Відтак, духовність виявляється у своїй найбільшій мірі тоді, коли її носій вступає в особисті стосунки з Богом. Тоді духовність стає способом життя людини.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок.

Аналіз сенсу людського буття через категорії «дух» та «духовність» витлумачує людину через здатність до самовідтворення, через здатність самостійно обирати та формувати свою індивідуальність. Відтак, сенс духовності полягає у синтезі різноманітної діяльності людини.

До перспективної тематики подальших наукових пошуків можна віднести питання аналізу засад духовно-морального здоров'я людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Бех І. Д. Виховання особистості. Київ : Либідь, 2003. Кн. 1. 278 с.
- Богуш А. М. Дефініції «духовність» і «моральність» в аспекті національного виховання в Україні. *Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах* : зб. наук. пр. Київ, 2000. Кн.1. С. 18–23.
- Крымский С. Б. Контуры духовности: Новые контексты идентификации. *Вопросы философии*. 1992. № 12. С. 21–22.
- Сухомлинська О. В. Рефлексії про генезу духовності в контексті виховання: на шляху до синтезу парадигм. *Духовно-моральне виховання дітей та молоді: загальні тенденції та пошук*. Київ, 1997. С. 3–29.
- Фазан В. В. Сучасні принципи християнського виховання підростаючого покоління. *Теорія та методика навчання та виховання* : зб. наук. пр. Харків. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. Харків, 2017. Вип. 42. С. 274–282.
- Шевченко Г. П. Духовні цінності життя. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика* : зб. наук. пр. / голов. ред. Г. П. Шевченко. Луганськ : Вид-во Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля, 2004. Вип. 5. С. 3–15.
- Юзвак Ж. Духовність: погляд психолога. *Початкова школа*. 2000. № 3. С. 5–7.

REFERENCES

- Bekh I. D. (2003). *Vykhovannia osobystosti [Personal education]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Bohush, A. M. Definitzii «dukhovnist» i «moralnist» v aspekti natsionalnoho vykhovannia v Ukraini [Definitions of «spirituality» and «morality» in the aspect of national education in Ukraine]. In *Moralno-dukhovnyi rozvytok osobystosti v suchasnykh umovakh [Moral and spiritual development of the individual in modern conditions]* (1, pp. 18-23). Kyiv [in Ukrainian].
- Fazan, V. V. (2017). Suchasni pryntsyipy khrystyianskoho vykhovannia pidrostaiuchoho pokolinnia [Modern principles of Christian education of the younger generation]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia [Theory and methodology of teaching and upbringing]*, 42, 274-282 [in Ukrainian].

- Krymskij, S. B. (1992). Kontury duhovnosti: Novye konteksty identifikacii [Contours of Spirituality: New Contexts for Identifying]. *Voprosy filosofii [Questions of philosophy]*, 12, 21-22 [in Russian].
- Shevchenko, H. P. (2004). Dukhovni tsinnosti zhyttia [Spiritual values of life]. In H. P. Shevchenko, (Ed). *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka [Personality spirituality: methodology, theory and practice]* (Vol. 5, pp. 3-15). Luhansk: Vydvo Skhidnoukr. nats. un-tu im. V. Dalia [in Ukrainian].
- Sukhomlynska, O. V. (1997). Refleksii pro henezu dukhovnosti v konteksti vykhovannia: na shliakhu do syntezy paradyhm [Reflections on the Genesis of Spirituality in the Context of Education: Towards a Paradigm Synthesis]. In O. V. Sukhomlynska, *Dukhovno-moralne vykhovannia ditei ta molodi: zahalni tendentsii ta poshuk [Spiritual and moral education of children and young people: general trends and search]* (pp. 3-29). Kyiv [in Ukrainian].
- Yuzvak, Zh. (2000). Dukhovnist: pohliad psykholoha [Spirituality: the psychologist's view]. *Pochatkova shkola [Elementary School]*, 3, 5-7 [in Ukrainian].

OLGA TSYBULKO

Place of work: Mariupol State University

Country: Ukraine

Email: otsybulco@ukr.net

HUMAN SPIRITUAL ORIENTATIONS IN PEDAGOGICAL SCIENCE.

The article deals with issues related to spirituality, first of all, with the spiritual and moral development of the individual. The problem of spirituality today is important because, analyzing the psychological state of Ukrainian society, one can argue that there is a spiritual crisis. This is because each sphere of social life has a significant effect on the emotional state of the individual, including the destructive one. Therefore, such a situation necessitates the analysis of a person's spiritual guidance in pedagogical science.

It is found that the continuous presence of the spiritual aspect in the ideological, intellectual, and cultural sphere is explained by the fact that the problem of spirituality does not have a single interpretation. Because different definitions of spirituality are based on the views of their authors, this creates a discussion about the understanding of spirituality. Such phenomena indicate that the emotional perception of the essence of spirituality is conditioned by the endless diversity of personal passions and preferences. This tendency can be explained by the fact that spirituality is a philosophical and religious category that over time is incorporated into pedagogy.

It is established that «spirituality» is a complex multifaceted process that characterizes the inner world of man and manifests himself through morality, preservation of pure conscience, selflessness, responsibility, service to people through virtue, courtesy in relationships. Spirituality can also be seen as the inner life of subject, his feelings, thoughts, attitudes, relationships aimed at the awareness and realization of Truth, Good and Beauty. Spirituality shapes the moral orientation of man, and through self-improvement promotes the enrichment of the inner world. In turn, according to modern definitions, under the spirituality should be understood the integrated ability of the individual, which manifests itself in the need to live, to create in accordance with the ideals of truth, good, beauty. Spirituality is seen as an indicator of human relationships, moral-aesthetic and civic attitudes, the capacity for compassion, empathy, charity.

Spirituality is the deep essence of a person, which defines him as a person. Man is spiritual insofar as he accepts the absolute as his own subjective spirit. Therefore, spirituality manifests itself to its fullest extent when its carrier engages in personal relationship with God. Then spirituality becomes a way of life of a person. The analysis of the meaning of human being through the categories of «spirit» and «spirituality» interprets the person through the capacity for self-reproduction, through the ability to independently choose and shape their individuality. Therefore, the meaning of spirituality lies in the synthesis of various activities of man.

Keywords: spirit; spirituality; personality; human moral guidelines; values; art; harmony.

Одержано 07.09.2019..

УДК 373.3/.5.014.532(477)

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2019.74.196682>

ВІТАЛІЙ ШАФРАНОВСЬКИЙ

ORCID: 0000-0003-3938-0453

(Полтава)

Place of work: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: shafranovskiy@ukr.net

ВНЕСОК ДУХОВЕНСТВА У ВИХОВАННЯ І ПРОСВІТНИЦТВО ДІТЕЙ

У статті досліджується роль духовенства у вихованні і просвітництві дітей. Акцентовано увагу на внеску духовенства у діяльність і розвиток освітньої системи України, на впливі, ролі та взаємодії церкви з освітою.

Ключові слова: духовенство; освіта; виховання; просвітництво; релігія; школа; церковно-парафіяльні школи.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Духовенство і церква в цілому завжди відігравали важливу роль в українському суспільстві. Одним із важливих напрямків просвітницької роботи православного духовенства було навчання і виховання дітей. Складно переоцінити вклад церкви у розвиток і діяльність початкової освіти. Навчальні заклади функціонували при монастирях і церквах на всій території України. Великий вклад зробило й найвище духовенство. Висвітлення даної теми допомагає нам зрозуміти важливість православної церкви і її роль у розвитку освіти України. На сучасному етапі розвитку українського